

Mazal Tov

**ЕВРЕЈСКИТЕ СВАДБИ ВО МАКЕДОНИЈА
МЕЃУ ДВЕТЕ СВЕТСКИ ВОЈНИ НИЗ СТАРИ
ФОТОГРАФИИ, ДОКУМЕНТИ И ПРЕДМЕТИ**

Фотографија на корица

Арон и Ребека Бехар на нивната венчавка во Скопје 1938 година.

Арон Бехар имал електроинсталатерски дуќан во центарот на Скопје, а Ребека работела како службеничка во дуќанот на Александар Тодоров, кој бил пријател со нејзиниот сопруг и деловен партнер. Една година по венчавката ја добиваат ќерката Биенвенида Бехар. На денот на депортацијата на Евреите од Скопје, четиригодишното девојче го згрижува семејството Тодорови. Добива нов идентитет, за да се спаси од Треблинка, а на 13 години ја дознава вистината. Заминува за Израел каде што живее до денес. Александар и Блага Тодорови се прогласени за *Праведници меѓу народите* - највисоко израелско граѓанско признание на лица од нееврејско потекло што го доделува Институтот на сеќавање на холокаустот на мачениците и хероите Јад Вашем во Ерусалим.

Mazal Tov

**ЕВРЕЈСКИТЕ СВАДБИ ВО МАКЕДОНИЈА
МЕЃУ ДВЕТЕ СВЕТСКИ ВОЈНИ НИЗ СТАРИ
ФОТОГРАФИИ, ДОКУМЕНТИ И ПРЕДМЕТИ**

ФОНД НА ХОЛОКАУСТОТ НА
ЕВРЕИТЕ ОД МАКЕДОНИЈА

HOLOCAUST FUND OF
THE JEWS FROM MACEDONIA

Република Северна Македонија
Министерство за култура

ФОНД НА ХОЛОКАУСТОТ НА ЕВРЕИТЕ ОД МАКЕДОНИЈА
Мај 2023

Издавач:

Фонд на холокаустот на Евреите од Македонија

Одговорен уредник:

м-р Горан Садикаријо

Автор на изложбата:

м-р Жаклина Мучева

Стручен соработник и документација:

Лилјана Лазаревска Мешковска

Автор на каталог и текстови:

м-р Жаклина Мучева

Фотографии:

**Архива на Фондот на холокаустот на Евреите од Македонија,
Маја Јаневска Илиева**

Лектор:

Славица Ничота

Техничка поддршка:

Маја Наноу, Сашо Андоновски и Дарко Хелман

Дизајн на каталог:

Розалинда Трајкоска

Печати:

Гетео Принт

Тираж:

500

Скопје 2023

Изложбата и каталогот се реализирани со финансиска поддршка на Министерството за култура на Република Северна Македонија

Изложбата „Мазал тов“, во превод од хебрејски „Среќно“, е конципирана повеќеслојно бидејќи се состои од фотографии, документи и предмети кои се составен дел од свадбената церемонија. Изложбата содржи 15 изложбени паноа на кои се презентирани фотографии од семејни свадбени церемонии на Евреи од Македонија кои живееле меѓу двете светски војни. Освен фотографии, изложени се и оригинални документи кои се доказ за специфичноста на свадбената церемонија, како и еден оригинален експонат „Кетуба“, или Брачен договор, кој е составен дел од свадбената церемонија и заедничкиот живот на младенците. Изложбата ја збогатува и свадбениот ковчег, како и миразот што го носи невестата во новиот дом. Дополнителни експонати ќе бидат старите куфери кои симболично ја прикажуваат прекинатата врска на невестата со родниот дом. Истовремено, куферите го најавуваат и последното патување на Евреите кои биле насилно откорнати од овие простори. Живеењето и опстојувањето од повеќе векови на овие простори се спакувани во овие куфери, и задушен е еден културен идентитет.

Интересен дел од оваа изложба е и невестинскиот фустан, кој е наменски направен за изложбата. Скроен и сошиен по старите фотографии, тој претставува мост што ги поврзува бреговите на минатото и сегашноста. Симболично ги враќа спомените на некогашните еврејски невести кои заминаа засекогаш, со последните транспорти до Треблинка.

Изложбата „Мазал тов“ – еврејските свадби во Македонија меѓу двете светски војни низ стари фотографии, документи и предмети е повеќе медиумски приказ на некогашната свадбена церемонија која во современиот живот е напуштена и сосема изменета. За жал, изгубени се многу форми кои не се вклопуваат во новите општествени услови, голем дел од нив немале можност ниту да се приспособат. Затоа оваа изложба е одлична можност за враќање на еден изгубен културолошки идентитет.

Свадбата кај Евреите е еден од најважните и содржински најбогат ритуал од животниот циклус, воедно, и значаен дел од културата на овој народ. Обичаите и обредите поврзани со стапувањето во брак играат важна улога во конституирањето на идентитетите и развивањето на чувството на заеднички врски и припадност во пошироки социјални рамки. Свадбените обичаи спаѓаат во групата општествени обичаи во личниот и семејниот

Mazal Tov

живот и се карактеризираат со извесни специфичности и разновидности меѓу различни етнички групи, па така и кај Евреите. Преку свадбената структура посетителите ќе имаат можност да ги следат специфичните елементи што го градат етничкиот идентитет на овој народ и со тоа ќе го запознаат овој дел од нивната култура. Еврејската култура, односно обредите и обичаите кои ја отсликуваат традицијата се своевидни чувари на традицијата и идентитетот на Евреите од овие простори.

Прикажувањето на свадбените фотографии, предмети и документи на изложбата ѝ даваат повеќеслојност како верски, народен, духовен, културен, општествен феномен, кој опстојува неколку милениуми на овие простори. Вклучувањето и на сефардските поговорки, го збогатува традиционалното и културно милје што е претставено на оваа изложба.

Составните елементи на изложбата се сопственост на Фондот на холокаустот на Евреите од Македонија и првпат се вадат од депото на Меморијалниот центар. На тој начин публиката ќе има ретка можност да се запознае со артефакти што не биле изложувани досега.

Автор
м-р Жаклина Мучева

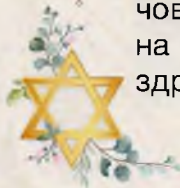

Историјата на Евреите на просторот на денешна Македонија започнува во античкиот римски период. Најстарата синагога е основана во античкиот град Стоби. Романиоти е името за Евреите што живееле расфрлани низ провинциите на Римската Империја. Романиотските еврејски заедници продолжиле да опстојуваат и по доаѓањето на сефардските Евреи од Пиринејскиот (Ибериски) Полуостров, кои кон крајот на 15 век, од прогоните на инквизицијата, се населиле во тогашната Османлиска Империја. Сефардите со себе ги донесле културата, традицијата и битот на својата Шпанија, кои позитивно се одразиле во тогашните романиотски заедници. Под културниот миграциски наплив на Сефардите, Романиотите се асимилирале, се претопиле. На територијата на денешна Македонија во 15 век, многу брзо, во градовите, се формирале голем број сефардски заедници кои егзистирале, повеќе или помалку, до почетокот на Втората светска војна. Сефардите зборувале ладино (јудезмо, јудео-шпански), а во синагогите, на службите го користеле хебрејскиот јазик. Својот јазик го одржувале преку приказни, поговорки, гатанки, романи, песни. Лингвисти од целиот свет кои го истражувале еврејско-шпанскиот говор, во Македонија го проучувале јазикот на македонските Сефарди.

Мелодичноста на ладино песните замре на кобниот 11 март 1943 година со депортацијата на 7144 Евреи. „Себичното“ негување на културата и традицијата на македонските Евреи Сефарди, кои повеќе од 5 века егзистираа во еврејските маала, замина со нив. За среќа, останаа никулци кои го возобновија она што се мислеше дека не се создава по вторпат. Посиромашно, но полно со љубов кон традицијата, минатото, спомените, со аманет од жртвите, продолжи да живее сефардската еврејска заедница во Македонија.

БРАК И СЕМЕЈСТВО

Во јудаизмот бракот е света институција која ја востановил Бог во процесот на создавањето на светот. Целта на бракот, според Библијата е партнерство и раѓање. И рече Бог: „Не е добро човекот да биде сам: ќе му направам помошник кој ќе наликува на него... Затоа човекот ќе ги остави таткото и мајката за да се здружи со својата жена и тие двајцата ќе бидат едно тело“ (Бе-

решит 2:18:24). Талмудските рабини сметале дека бракот е толку значаен, што човек смеел да ги продаде и свитоците од Тората за да има пари за женидба. Во брачниот живот жената му е посветена само на мажот и е забранета за сите други. Брачните партнери морале да го одржуваат бракот преку заемно разбирање и почитување. Мажот морал да се грижи за семејството и не смеело тој да биде причината за солзите на жената. Жената, пак, со стапувањето во брачна заедница ја носи најважната одлука, да го сака својот избраник до крајот на животот. Невестата и младоженецот имале обврска да побараат совет од рабинот пред да стапат во брак, и откако рабинот ќе утврдел дека нема никаква верска ни законска пречка да се склучи бракот, се договарал датумот на венчавката. Обредот на склучување брак се состоел од: веридба или кидушин, младите не живееле заедно додека не завршела вистинската свадбена церемонија (нисуин, хеб.), односно кога невестата ќе дојде кај младоженецот дома.

Плодноста во бракот се сметала за голем благослов.

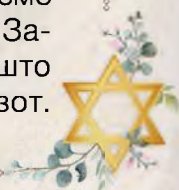
Мешаните бракови не биле дозволувани, заради зачувување на еврејскиот идентитет.

Еврејското семејство е јадрото каде што се чуваат и негуваат традицијата, културата и интегритетот на еврејството. Најважната должност на една Еврејка била да раѓа и расте деца, да ги одгледува за да станат доблесни луѓе и добри Евреи. Мајката е морален столб на куќата, чувар на чистотата, верата и моралот. Оваа улога на жената е признаена и високо ценета кај еврејскиот народ.

Иако пророците велеле дека Бог се противи на раздвојување на сопругниците, сепак разводот бил дозволен.

ВЕРИДБА

Веридбата и венчавката биле два посебни настана. Стрoјниците имале задача да ги запознаат родителите на идните сопрузи и да учествуваат во разговорите и преговорите околу миразот (dota). Во овие спогодбени разговори секој го гледал својот интерес, таткото на невестата да даде помалку, а зетот да земе повеќе. Миразот најчесто бил во златни дукати и наполеони. Задолжително било невестата да има чеиз (ashugar), така што мајките кои имале ќерки рано почнувале да го спремаат чеизот.

Во овој момински багаж се криеле умешноста и дарбата на секоја сефардска мајка. При дружбите во дворовите и пред портите на куќите, жените кои везеле и плетеле пееле ладино песни и кажувале поговорки, кои останале и до ден денешен. Чеизот се изработувал со години, а се чувал во дрвен сандак – ковчег, што го донела мајката со нејзиниот чеиз на таткото, и пред неа, бабата на дедото.

Невестинскиот ковчег во минатото бил составен дел од чеизот на невестата и имал повеќе намени. Во него најчесто се чувало облека, постелнина, накит, пари и други скапоцености, а понекогаш се чувала и храна. Секоја невеста, со ковчегот, го носела и своето минато испреплетено и вткаено во невестинската руба. Содржината во невестинскиот ковчег се подготвувала со години и била единствената лична сопственост што ја внесува невестата во семејството во кое влегува. Во него таа и натаму ќе ја чува таа своја своина, но овој пат на новата брачна заедница во која зачекорува. Традиција било за сиромашните девојки Еврејки, заедницата да обезбеди руво и ковчег за да може достоино да влезе во новото семејство.

Со почетокот на Втората светска војна и холокаустот, невестинските ковчези од еврејските куќи се нашле во домовите на друга етничка припадност, па со промената на културата на живеење кај населението, почнува да се губи основната функција на овие предмети. Сепак, онаму каде што ги има, тие се чуваат и претставуваат своевиден мемориски код.

На веридбата се утврдувале условите за идниот брачен живот, датумот за подготовка на брачниот договор-*ketuba*, како и чинот на венчавање во синагогата. Важен ден бил и денот кога во домот на идната невеста се редел чеизот за да се направи „проценка“, и сумата од проценката се впишувала во кетубата (покрај златниците). Младоженецот за тој ден на идната невеста ѝ праќал бовча со потребните работи за капење во ритуалната бања – *mikve*, златник и колачиња.

Ритуалното капење било неизоставно, а во центарот на вниманието била идната невеста. За оваа церемонија таа се облекувала во најубавата облека, се китела со накит и во придружба на мајка си, сестрите, идната свекрва, девојките од семејството и нејзините другарки оделе на бања. Заедниците во Македонија за

овој ритуал закупувале турски амам бидејќи немало mikvah (микве - обредно купатило). Повозрасните жени, како сведоци, присуствувале на tevila – нурнувањето. Девојката морала три пати да се нурне во водата од базенот на бањата и да каже молитва. Ваквото капење и дружење на жените од двете семејства траело со часови, жените требало да видат дали идната невеста има некој недостаток или аномалија, или пак ќе се раскажува за нејзината убавина. Овој настан бил проследен со честење со сефардски слатки специјалитети и се пееле ладино романси. По првата брачна ноќ невестата повторно ја воделе во микве и со тоа капење таа се простувала со девственоста.

Во периодот од веридбата до венчавката, младите можеле заедно да излегуваат и да се запознаваат повеќе.

ВЕНЧАВКА

Венчавката е значаен дел од културата на еден народ. Свадбената церемонија претставува отсликување на културните специфики во едно општество.

Обичаите и обредите поврзани со стапувањето во брак играат важна улога во градењето на идентитетите. Венчавањето е најзначаен и содржински најбогат ритуал од животниот циклус и има големо значење во традициската култура. Преку свадбената обредна структура се следат специфичните елементи што го градат етничкиот идентитет на еден народ. Свадбените обичаи спаѓаат во групата општествени обичаи во личниот и во семејниот живот и како такви се карактеризираат со извесни специфичности и разновидности меѓу различни етнички групи.

Венчавањето бил весел настан кај Евреите, а свадбената веселба убав повод за заедничко собирање, видување и дружење. Со песни, игри и весела музика гостите и организаторите на свадбата го овековечувале важниот ден за новиот брачен пар.

Еврејската венчавка можело да се организира секој ден во неделата, освен за време на Шабат, период што почнува од зајдисонце во петок и трае до зајдисонце во сабота. Венчавки не се одржувале и за време на еврејските празници и пости. Во случај на смрт на член од семејството, во Талмудот (зборник на еврејски закони кои со векови претставуваат начин на живеење, особено на Евреите во дијаспората), се запишани правилата на однесување.

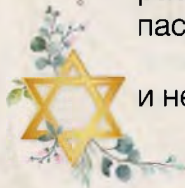

Важно било да се запазат сите правила и прописи при самата венчавка. Едно од правилата што не смееле да се прекршат или заобиколат било на чинот на венчавањето да присуствуваат 10 верски полнолетни мажи, кое се вика *minjan* (хебрејски). Без мињан, бракот не се сметал за признат. Присуството на меродавна личност – рабин, било пожелно, но не и задолжително. За да не се поткрадне некаква грешка или да се изостави нешто, со што би се загрозила легитимноста на брачната врска, рабинот сепак присуствувал на венчавките.

Чинот на венчавањето се одржувал во синагога, во недела, со религиозни обреди, со молитви и говори. Се читала кетубата, се кажувале благослови за среќа на новиот брачен пар, се испивало виното и рабинот го прогласувал бракот за полноважен според еврејските прописи. Со тоа свечениот чин завршувал. Постојат и други обичаи што се вршеле во минатото својствени за свадбената церемонија. На пример, под свадбениот балдахин (*hupa*) невестата трипати го обиколува младоженецот, што симболично ја претставува нејзината грижа и заштитничкиот однос кон сопругот. Или кога со нога се крши чаша завиткана во платно, обичај што се изведува под балдахинот и ја има симболиката на потсетување за разорувањето на Вториот храм, за и во моментите на најголема веселба, на присутните да им се врати сеќавањето на најтрагичните денови од еврејската историја. Овие два обичаја не се среќаваат во литературата каде што се обработуваат свадбените обичаи во Македонија, па затоа не може да се каже дека нашите предци ги практикувале.

Понекогаш венчавката може да има поинаква конотација од очекувана веселба со сватови и почитување на традицијата. Рашила Јоак Конфино е родена на 23 април 1925 година во Скопје. Го преживеала холокаустот и во нејзиното сведоштво таа раскажува за страшните денови поминати во транзитниот логор Монопол, фабриката за тутун во Скопје. Пред да бидат натоварени во вагоните до нивната крајна дестинација, логорот на смртта Треблинка, Евреите барале начин како да спасат некое дете или млад живот. Можноста да бидат спасени со поседување шпански пасош ја искористиле нејзиниот брат и снаата. Во логорот ги венчал рабин и таа како законска сопруга на нејзиниот брат со шпански пасош добила шанса за живот.

Обичајот за тоа како треба да бидат облечени младоженецот и невестата не бил строго одреден. Невестата вообичаено носела

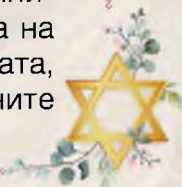
бел фустан, со бел превез или шапка на главата и овој изглед бил карактеристичен за невеста која се мажи првпат, односно за девица. Додека траел чинот на венчавката, невестата го покривала лицето со превезот. Младоженецот носел темен, обично црн костум, и на главата, на чинот на венчавката, задолжително ставал некаква шапка, но не ја носел за време на веселбата. Религиозните мажи под свеченото палто носеле бела кошула kitel, која вообичаено се носи на Јом Кипур (Ден на покајување и помирување), а врз палтото при венчавката ставале молитвен шал наречен tallit (талит).

Било обичај, невестата и младоженецот да се повлечат од свадбената веселба и накратко да останат сами. Одделувањето на младиот пар го симболизирило прекинувањето на постот што му претходел на венчавањето а го држеле младенците за да ги преиспитаат своите гревови, и за духовно чистење.

Кетуба, или во буквален превод „напишан е“, е еврејски договор за брак во кој се наведени обврските на сопругниците. Ова е еден од првите правни документи кои им даваат финансиски и правни права на жените. Кетубата обично е печатена на многу убав, уметнички и креативен начин. Под терминот кетуба првин се подразбирала обврската на мажот да ја обесштети сопругата во случај на развод, или ако остане вдовица. Била впишувана и сумата што морала да се исплати ако невестата била девица, а половина од сумата за сите други случаи. Се сметало дека сумата е доволно голема и ќе ги одврати луѓето од непотребен развод. Со текот на времето, текстовите и формулациите во кетубите се менувале.

Сефардите ги сметале кетубите за личен документ. Тие не ги стандардизирале сумите запишани во нив. Декорациите во сефардските кетуби уште од времето на нивниото живеење во Шпанија, ги задржале. Се појавуваат неколку теми како илустрации во кетубите: поврзани два столба што го симболизираат заедничкиот иден живот, а потсетуваат на столбовите од храмот во Ерусалим, колоритни декорации од флора и фауна и шестокраката ѕвезда.

Текстови од кетубата се однесуваат на посветеноста на двојката да се сакаат и да се почитуваат еден со друг. Брачниот договор се составувал ден пред венчавката. Содржината на кетубата обично ги вклучувала датумот и местото на свадбата, имињата на невестата и на младоженецот и имињата на нивните

татковци. Во овој документ се запишувало и што носи невестата во својот чеиз.

Потпишувањето на брачниот договор бил посебен ритуал на „давање“ и „дарување“. Младоженецот земал од рабинот некаква ситница (шамиче, парче ткаенина, дел од облека), убаво го измазнувал и му го враќал. По тој симболичен гест, кетубата ја потпишувале двајца сведоци и младоженецот. Со потпишувањето на кетубата мажот и формално го почнувал брачниот живот, но сè уште не бил венчан со својата невеста. Ставањето на прстенот на раката на невестата значело почеток на читање на брачниот договор. Веднаш потоа се преминува на читање на седумте благослови, кои се цитирани во Талмудот. Откако ќе се изговореле благословите, се испивало виното и рабинот го прогласувал бракот за полноважен.

Според еврејската традиција, **прстенот** се подарувал на венчавка и морало да му припаѓа на младоженецот. Венчалниот прстен бил изработен од обичен метал, без скапоцени камења. Прстенот се подарувал со зборовите: „Бидете благословени со овој прстен според законите на Мојсеј и на Израел“. Прстен носеле и мажите Евреи, а симболиката била поврзана со Соломоновиот прстен на кој била испишана гравурата „Ќе помине“. Евреите кои носеле прстен верувале во неговата моќ при носењето силни и исправни одлуки. Материјалот и техниката на изработка на прстенот ја прикажуваат и економската состојба на носителот во времето на кое му припаѓал.

Порано, кога луѓето оделе на свадби, носеле скромни, но лични **свадбени подароци**, кои покрај финансиската вредност му давале своевиден печат на животот на младиот брачен пар. Се подарувале свети книги, неопходни куќни предмети, мебел, ритуални садови за одржување верски обреди во текот на целата година.

Еврејска свадбена молитва

Благословен си, Господи, Боже наш, Цар на вселената, кој создаде радост, младоженец и невеста, радост и среќа, задоволство и радост, љубов и братство, мир и пријателство.

Наскоро може да се слушне во градовите на Јудеја и на улиците на Ерусалим, гласот на радост и веселба, гласот на младоженецот и гласот на невестата, радосниот глас на младоженците од свадбената крошна и младите од нивните празници на песна.

РАЗВОД

Разводот се случувал ретко, но не бил забранет. Помеѓу македонските Евреи речиси не се паметат разводи. Тоа било срам за целото семејство. Старите еврејски мудреци запишале „Кога со развод ќе се сруши домот, тогаш и небесниот олтар плаче“. Сопружниците можеле да побараат дозвола за развод во случај кога заедничкиот живот им станувал невозможен и немало изгледи дека може да тргне на подобро. Не се барал виновник, едноставно се пристапувало кон процес на раскинување на брачната заедница. Сепак, пред да се издадел гет (гет - отпусно писмо), рабинскиот суд Бет Дин имал обврска да се обиде да ги смири сопружниците, но не бил должен да ги бара причините за разводот или начинот на кој финансиски ќе се разреши. Во текот на разговорот членовите на рабинскиот суд со поставените прашања се уверувале во слободната волја на сопружниците за донесување одлука за раскинување на бракот.

Бракот можел да се раскине ако повеќе од десет години не се родило дете. Жената можела да побара развод кога однесувањето на сопругот или видот на работата што ја има го оневозможува заедничкиот живот, кога е неверен, не ги извршува брачните должности, не ѝ дава доволна нега на сопругата, кога физички ја малтретира или боледува од тешка заразна болест. Процедурата на разводот била строго дефинирана и се извршувала според верски прописи. Траела еден до два часа. Поголемиот дел од времето изминувало во пишување на бракоразводниот документ – гет. Ваков документ се пишувал посебно за секој од сопружниците што се разведуваат. Во него се пишувале личните податоци (име, презиме, датум и место каде што бил издаден). Не се споменувале причините за разводот и никој не се обвинувал за разводот. Гетот не смеел да биде во печатена форма. Писарот и сведоците морале да бидат религиозни лица, не смеело да бидат во роднинска врска, ниту во роднинска врска со парот што се разведува. Разводот завршувал кога документот им се врачувал и на мажот и на жената и со тоа им се давало за право повторно да се венчаат. Жената можела да се премажи 92 дена по разводот, ако е бремена, за да се одбегнат сомневањата околу одредувањето на татковството.

Развод добиен од цивилни, граѓански власти, се сметал за неважечки.

ЕВРЕЈСКИ ПОГОВОРКИ

Поголемиот број зачувани еврејски поговорки, приказни, песни на македонските Евреи се производ на исклучителната работа на Жамила Колономос, жена која поврзува два историски периода на живеење на сефардските Евреи од Македонија, пред холокаустот и потоа. Таа успешно се справи со сите предизвици на нејзиното време, културниот идентитет, војната, холокаустот и повоеното живеење, кое максимално го искористи за нашата еврејско – културна оставина. Нејзиниот собирачки, преведувачки и авторски придонес е значајно нематеријално културно наследство не само за Еврејската заедница во Македонија туку и за државата, за нејзиниот културно – фолклорен фондус. Корпусот на сефардскиот фолклор во Македонија е еден од ретките, според своите специфики на Балканот. Тие специфики произлегуваат од карактеристичниот дијалект на јудео-шпанскиот јазик, усната традиција на пренесување и исчезнувањето на 98% од еврејската популација во холокаустот, што е директна причина за оскудното пренесување и чување на овој вид културно наследство.

Во фолклорниот материјал поговорот е сместена како мал прозен жанр кој ја искажува општата и традиционална мудрост. Ја среќаваме како самостојна или во рамките на народна приказна или песна. Сефардските поговорки што останале во пишана форма се „родиле“ пред многу векови кога Евреите живееле на Иберискиот Полуостров. Биле пренесувани од колено на колено, ги користеле сите членови на семејството, во нив се отсликувало секојдневието. Мудроста и смислата за хумор се вешто вткаени во овие едноставни реченици, кои отсликуваат голема филозофија на живеењето. Тие биле и педагошка алатка во рацете на мајките кои точно знаеле кога да ги применат. На спонтан, ненаметлив начин, поговорките укажувале на пријателството, почитувањето, убавината, истрајноста и трпеливоста, на статусот на секој член во семејството и обврските на секој Евреин. За разлика од нееврејските поговорки со кои може да имаат иста или слична порака, во еврејските има зборови што го докажуваат еврејството, Шабат, Песах... Во нив е скриен идентитетот на Сефардите.

Mazal Tov

СВАДБА НА ЈАКОВ МУШОН ЛЕВИ ОД ШТИП И ЏИЛДА ЈАКОВ ЛЕВИ ОД СКОПЈЕ

28.02.1937 ГОДИНА - ШТИП

СЕМЕЈСТВОТО ЛЕВИ НА СВАДБА ВО ШТИП 1940 ГОДИНА

Горе десно Хаим Леви роден во Штип 1922 година, единствен преживеан од семејството Леви. Носител на партизанска споменница.

Јудејко Леви, среден ред, прв од десно – глава на семејството Леви (починал од сцрев удар 1940 година)

Марија Леви, сопруга на Јудејко, втора од лево, среден ред – депортирана во Треблинка
Пепо Леви, стои, прв од лево – депортиран во Треблинка

Руфел Леви, клечи лево – депортиран во Треблинка

Јаков Леви, клечи десно – депортиран во Треблинка

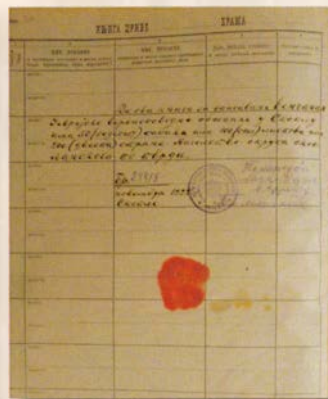
Боена и Марија Леви (близначки) – седат пред невестата – депортирани во Треблинка

Од албумот на Манаки
Извор:
Државен архив -
Одделение Битола

Соломон Шабетај
Исак со сопругата,
1941 година.
Невестата е ќерка
на Калдерон
Јосеф и Алегра

Последната
страница
од книгата
на венчани

Книга на венчани
1920 - 1943 година

Mazel Tov

СВАДБА НА ЕРНА ФРИЦХАНД И АЛФРЕД АНГЕЛ

02.11.1941 ГОДИНА, СКОПЈЕ

Ерна и Ружа Фрицханд се венчаваат со двајцата браќа Алфред и Салватор.

Ерна и Алфред ја имаат Ирис, а Ружа и Салватор ја имаат Силвија.

Братот Бранко Фрицханд не присуствува на свадбата, тој е во затвор како политички затвореник

Двата брачни пара со своите деца се депортирани во Трeблинка.

Ерна и Алфред на нивната веридба

Ерна Фрицханд на својата свадба

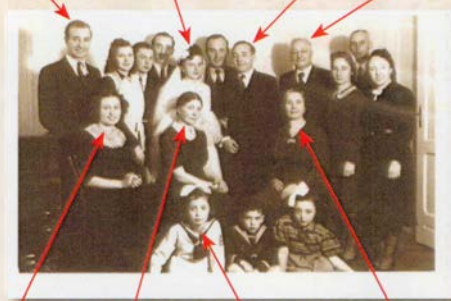

Ерна на својата свадба

Ружа Фрицханд - сестра на Ерна, октомври 1940 година

	Fritzhand		
Andjel,	Max Erna -	Andjel,	Andjel,
Salvator	Alfred	Alfred	Haim
Haim	Andjel	Haim	Josif

Fritzhand	Fritzhand	Zlatica Max	Andjel,
Max Ruža-	Olga-Max	Fritzhand	Sara-Haim
Salvator			
Andjel			

Семејството Бехар
Калдерон
Извор: Државен
архив - Одделение
Битола

Свадбата на Шломо и
Џоја Калдерон, баба и
дедо на Шломо Албохер

Свадбата на Арон и Регина
Калдерон 25.04.1925

Свадба во Битола,
1920 година

Mazal Tov

Еврејска вероисповедна општина Скопје,
Протокол за впишување на венчани 1920 - 1943
(Јеврејска вероисповедна општина Скопље,
Протокол за упис венчаних 1920 – 1943)

Во книгата на венчани се впишувале имињата на младоженецот и на невестата, професијата, местото каде што живееле до венчавката, вера и народност; истите податоци се впишувале и за нивните родители, датум и место на раѓање, брачна претходна состојба, на кој датум се внесуваат податоците, датумот на венчавката, синагогата или местото каде што ќе се венчаваат, име и презиме на свештеникот што ги венчава и на крај податоци за двајцата сведоци. Во книгата, не секогаш уредно, се впишувале сите податоци. Се изоставале професиите, па датумот на внесување на податоците, како и податоци за двајцата сведоци. Никогаш не се внесувала информацијата за верата, што укажува на податокот дека во периодот од 1920 до 1943 година, се склопувале чисто еврејски бракови.

Бројот на венчавките се менувал секоја година. Најмногу венчавања имало во 1941 година - 41, а најмалку (ако се из земе 1943 година, како нецелосна) во 1933 година, само 14.

Свадбен портрет на една од сестрите на Моис Касорла, Битола пред 1940 година

Венчавка на Бела Колономос и Моис Касорла, Битола 16.11.1941 година

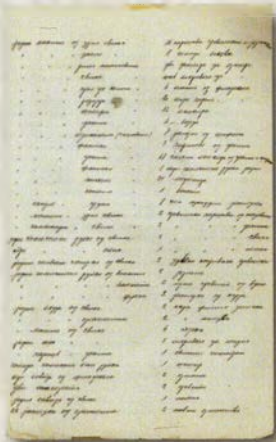
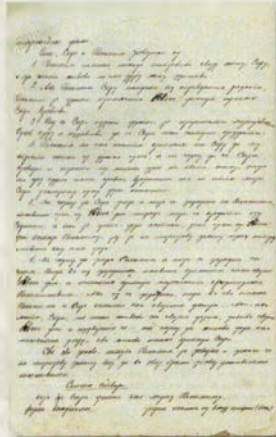
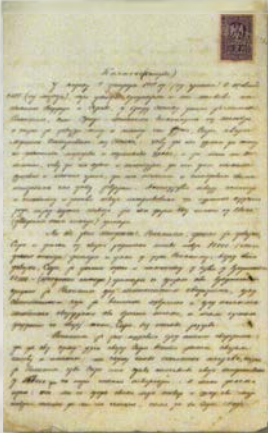
Гости на свадба во Битола, меѓу нив е и семејството Касорла

Брачен договор направен за пар од скопската
Еврејска општина, 1927 година

Кој не се зема со љубов, живее со болка
Los ke se toman kon amor, bivenkon dolor

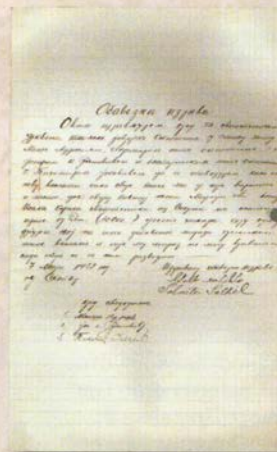
Кетуба со едноставна илустрација
печатена во Сараево
Извор: Државен архив на
Република Северна Македонија

Mazal Tov

Документи со кои се одобрува склучување на бракот. Во документот се потврдува дека брачните партнери стапуваат првпат во брак. Се издавал и за должници кои морале да го исплатат долгот за да можат да добијат одобрение за брак. На сите овие документи стои и сумата за висината на таксата која задолжително се плаќала за издавање. Документите се издадени од Еврејските општини од Скопје, Битола и Штип.

Семејството Латиновиќ кое живеело во Скопје до депортацијата во 1943 година. На свадбена веселба пред почетокот на војната.

Од десно, Меир Мајоровиќ Цока – имала 17 години кога ја депортирале. До неа Меир Мајоровиќ Марко-Бензион, убиен во Треблинка. До него неговата сопруга Меир Мајоровиќ Берта Алмозино, убиена во Треблинка. Од депортациите се спасила Меир Мајоровиќ Ружица (на сликата стои меѓу двајца пријатели на семејството). Се спасила бегајќи за Албанија, па потоа преминала во Италија, каде што го дочекала крајот на војната.

Невеста Матика Адигес, ќерка на Хана. Од лево, девојката е сестра на невестата, а момчето до неа братот на невестата - Јошка

Не викај го зете, дур не стави прстен на рака

No lo yames yerno, si no metio anio al dedo

Алегра Франко и Жак Русо,
Битола 1936 година

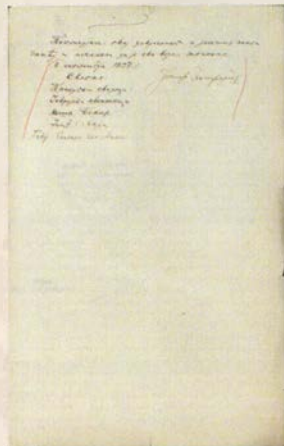
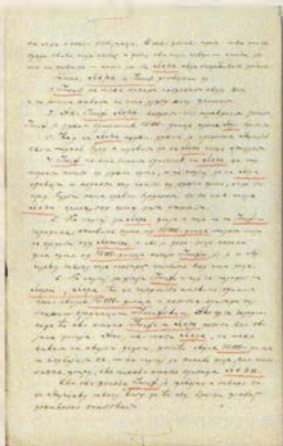
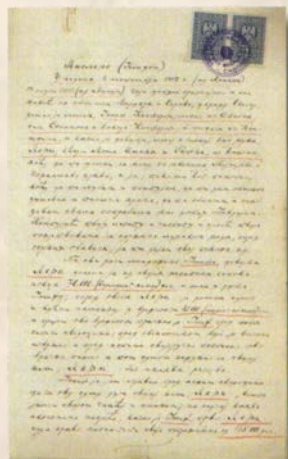
Од лево, седат: Саламон (Мони) Адигес, до него мајка му Венеција Адигес и татко му, а до него ќерката Естера, мажена за Исидор Барух во Сараево. Младенци: Леа и Леон Адигес.

Mazal Tov

Брачен договор за Јосиф Конфорти од Скопје, син на Соломон и Бохора Конфорти и Лори, ќерка на Моше и Рифка Исах од Битола. 04.09.1927

Арон и Ребека Бехар, Скопје 1938 година

Секое тенџерче, има свој капак
Kada tindjere su kapak

Mazal Tov

Ни убава за чудење, ни грда за
плашење
Ni linda de enkantar, ni feya de
espantar

Под реден број 23 во книгата на
венчани се имињата на Алегра и Јосеф

Невеста Алегра Леви од Скопје и младоженец Јосиф Леви од
Скопје, венчани на 28. 09. 1941 година

Слободен превод на опачината од сликата:
Сувенир со љубов од вашите внука и
внук Алегра и Јосеф 28.09.1941 Скопје
За моите внуци Асо и Естерија, Среќно

Кој не сака да се ожени,
бара многу чеиз

Ken kere konsuegrar,
demanda mucha ashugar

Од мираз и чеиз никој
не се збогатува

De dota I ashugar ningueno
no se enrikisyo

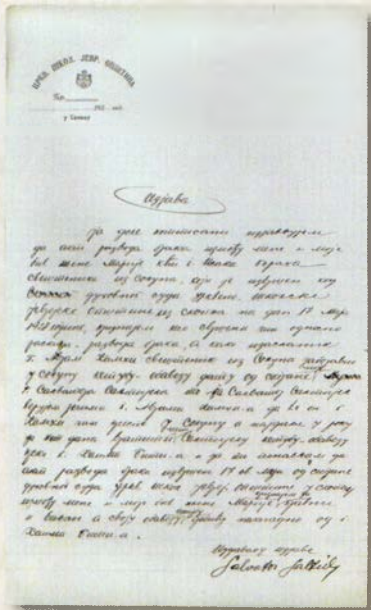
Ке ти дадам и мираз и чеиз,
но среќата оди сам барај си ја

Si ti ashugari dot ate vo dar,
la ventura vate bushkar

Mazel Tov

„Кога со развод ќе се сруши домот,
тогаш и небесниот олтар плаче“
– стара еврејска поговорка

За женидба и караница
потребни се двајца
Fija de kazar, fyero de mashkar

Фотографија од албумот на
Бела Штерн (нема податоци
за настанот)

Венчавка на Естера 1927
година, фотографијата е
дадена за спомен
на Мојсие и Рифка

ИСТРАЖУВАЧКИ ПРОЦЕС

Фустанот е инспириран од градските фустани во Македонија што се шиеле и се носеле во еврејските заедници, поточно ги носеле младите Еврејки, невести, во периодот меѓу двете светски војни. Во историјата на модата во овој период (1914-1941), големо било влијанието на европската мода со ориентални детали. Европската мода во тој период се карактеризира со рамна силуета, спуштени колкови, со покривки за главата како моден додаток, и со модели изработни од исклучително квалитетни материјали.

ПРОЦЕС НА ИЗРАБОТКА

За изработката на фустанот се користеше: брукат, маркизет, тул, тантела, сатенска лента како детаљ и копчиња направени од истата тантела. Моделот е спој од неколку невестински фустани што ги имав како фотографска документација од еврејски семејства од овој период во Македонија. Промената ја направивме така што креиравме модел кој содржи неколку елементи што ги позајмивме од фотографската архива и документација. Горниот дел, предницата, е изработена од маркизет со свилени ленти, фустанот е со спуштени колкови со нагласена сатенска лента со додадени неколку украсни копчиња. Покривката за глава е изработена од тул украсена со тантела, и е најкарактеристичниот моден детаљ на фустанот. Овој моден додаток е најзабележителен детаљ што се користел при изработката на еврејскиот невестински фустан. Бојата е бисерно бела. Со овој начин на изработка се создава ретроестетика која ја доживува својата модернизација.

проф. д-р Јана
Манева-Чупоска

ДИЗАЈН НА МОДЕЛОТ

проф. д-р Јана Манева-Чупоска, визуелен уметник и моден дизајнер

ИЗРАБОТКА НА МОДЕЛОТ

Гордана Божиновска

МОДЕЛ

м-р Славица Таневска, визуелен уметник

Mazal Tov

НЕВЕСТИНСКИ ЧЕИЗ

Бела памучна прекривка за маса со народен вез. Користен е црвен, жолт, зелен, син и бордо конец. Должина 297 см, широчина 191 см. Сопственост на ФХЕМ, кутија 1

Милје изработено од бело памучно платно во форма на круг со пречник 33 см. Изработено е во поентлес техника. Сопственост на ФХЕМ, кутија 6

Чаршаф за маса изработен од бело памучно платно. На средината има цветен мотив. Од левата и од десната страна има додаден плетен дел со цветни мотиви. Должина 209 см, широчина 105,4 см. Сопственост на ФХЕМ, кутија 3

Прекривка за маса, милје, изработена од памучно платно и и на едната страна извезена со памучен конец. Мотивите се цветни, виолетови, црвени и сини со зелени ливчиња, со геометриска декорација меѓу нив. Должина 103 см, широчина 29,5 см. Сопственост на ФХЕМ, кутија 3

Прекривка за маса од памучно платно изработена во поентлес техника. Должина 111 см, широчина 42 см. Сопственост на ФХЕМ, кутија 3

Прекривка за маса, чаршаф изработен од памучен бел материјал. Во аглите има вез со цветен мотив, разгранети цветови со темнозелен и златен конец. Должина 83 см, широчина 85 см. Сопственост на ФХЕМ, кутија 5

Навлака за перница изработена со бежев свилен конец. На двете страни има цветен мотив. Везот е полн и во боја, светло и потемно розова, сина со зелени гранки и листови. Должина 33,5 см, широчина 26,7 см. Сопственост на ФХЕМ, кутија 5

Милје изработено од бело селско платно. На двата краја има вез од цветен мотив со зелен и црвен конец. На краевите има реси. Должина 102 см, широчина 48,3 см. Сопственост на ФХЕМ, кутија 6

Mazal Tov

Прекривка за кревет изработена/плетена од памучен бел конец. Плетената украсна шара е со геометриски форми. Должина 186 см, широчина 152 см. Сопственост на ФХЕМ, кутија 7

Прекривка за маса изработена од памучен бел конец во поентлес техника. На краевите има поентлес чипка со цветен мотив. Должина 93 см, широчина 85,5 см. Сопственост на ФХЕМ, кутија 5

Прекривка за маса изработена од бежова свила, навезена со виолетови и бели цветни мотиви, поставени на везени гранки со зелени листови. Од опачината има сошиено виолетово платно. Должина 96 см, широчина 91,5 см. Сопственост на ФХЕМ, кутија 5

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

Колономос, Ж. и Намичева, Ј. (2005), *Искри на македонските Сефарди*, Скопје: Дата понс

Димовски - Цолев, Ѓ. (1993), *Битолските Евреи*, Битола: Друштво за наука и уметност – Битола

Албохер, Ш. (2010), *Евреите од Монастир - Македонија*, Скопје : Графостил

Група автори, (1995), *Сефардски одгласи – студии и сеќавања за Евреите во Македонија*, Скопје: НИП/ Гурѓа

Група автори, (2011), *Македонска хроника – приказната за Сефардските Евреи на Балканот*, Скопје: Дата Понс

Зборник на трудови и сеќавања (1999), *Штипските Евреи*, Скопје: Дата Понс

Китановски, М. (2002), *Скопските Евреи*, Скопје: Глобус – Китано

Лебл, Ж. (1990), *Плима и слом*, Горњи Милановац: Дечје новине

Матковски, А. (1983), *Историја на Евреите во Македонија*, Скопје : Македонска ревија

Данон, Ц. (1966), *Основи на Јудаизмот*, Белград

Меѓународна научна конференција, *Евреите од Македонија, историја, традиција, култура, јазик и религија*, МАНУ 2014 година, Скопје

<https://core.ac.uk/download/pdf/336856843.pdf>

CIP-Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека “Св. Климент Охридски”,
Скопје

77.03:392.5(497.7)

МУЧЕВА, Жаклина

Мазал Тов : еврејските свадби во Македонија меѓу двете светски
војни низ стари фотографии, документи и предмети / автор на
изложбата Жаклина Мучева. - Скопје : Фонд на холокаустот на Евреите
од Македонија, 2023. -

32 стр. : фотографии ; 24 см

ISBN 978-608-4713-15-9

а) Документарна фотографија -- Свадбени обичаи -- Македонија --
Изложби

COBISS.MK-ID 60320261

Mazal Tor

